

Sinem ŞAHİN YEŞİL¹, Çağla KARABAĞ², Zehra Azade SOYSAL³, Bükem ÖZÇERİ⁴

Özet

Bu sunuş yazısında *ViraVerita E-Dergi*'nin 21. sayısının dosya konusu olan “Düşlerden Kabuslara Başka Türlü Bir Dünyanın/Yaşamın İmkanları: Ütopyalar ve Distopyalar” başlığı altında yayınlanan yazılar ve söyleşi tanıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, distopya, sosyal tahayyül, ütopyacı düşünme, disiplinler arası karşılaşmalar.

¹ Öğr. Gör. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara/TÜRKİYE (ORCID: 0009-0007-5009-4286).

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Sinema Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE (ORCID:0000-0001-9410-959X).

³ Dr., Kamu Personeli, Ankara/TÜRKİYE (ORCID: 0000-0003-4761-4459).

⁴ Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. (ORCID: 0000-0002-8633-2561).

Bu çalışma [Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\) lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) kapsamında yeniden kullanılabilir.

Abstract

In this preface, the articles and the interview published in the 21st issue of ViraVerita E-Journal are introduced under the title “The possibilities of a different kind of world/life from Dreams to Nightmares: Utopias and Dystopias.”

Keywords: Utopia, dystopia, social dreaming, utopian thinking, interdisciplinary encounters.

Sunuş

Thomas More'un Portekizli gezgin kahramanı Raphael Hythloday'e, sohbet esnasında Ütopya adasının yeri sorulmuş, fakat masada oturanlardan biri öksürmeye başladığı için gezginin söyledikleri anlaşılmamıştır. Konuşkan Hythloday, bize bu adanın yerini kitabın 1516'dan bu yana hiçbir baskısında duyuramaz. Ama adalılar nasıl yaşadığını, ne yiyip içtiklerini, nasıl giyindiklerini, evlerini, kanunlarını vs. anlatır. Bu yüzden Ütopya adasını gerçek dünyanın haritalarında gösteremiyoruz. Bununla birlikte ve belki de bu sayede Ütopya, ortaya çıktığı o günden beri sınırsız olanağın, imgelemenin, düşlerin, tasarının bir düşünce ve arzu mekânı hâline gelmiştir. Farklı dönemler ve düşünce akımları içerisinde yeni anlamlara doğru evrilmiş; mükemmellik, tamlik ve kesinlik arayışı yerini süreç içerisinde iyileşmeye bırakmıştır. Satir (taşlama, hiciv) geleneğinden getirdiği toplum ve düzene karşı eleştirel mesafelenmeyi her zaman korumuş, yeni düşünme biçimleri ve anlatı türlerini doğurmuştur.

Büyük savaşların, toplumsal felaketlerin, ekonomik krizlerin ve sosyal çalkantıların yaşandığı 20. yüzyılın başlarında, ilerlemeciliğe duyulan inancın yerini hüznün ve hayal kırıklığı aldığı anda, acı hikâyeler anlatılmaya başlanır. Distopya türü bu tarihsel ve toplumsal koşullarda doğmuş ve en güçlü sesiyle sistemde yanlış olana işaret ederek bunun kötü sonuçlarına karşı uyarılarda bulunmuştur. Günümüzde distopya ve diğer ütopya alt türlerini bir tür "sosyal tahayyül" kapsamında "ütopyacı düşünme" biçimleri olarak değerlendiriyoruz. Bu düşünme biçimleri, yazarın, sanatçının ve düşünürün çağına ve düzene karşı yalnızca bir itirazı değildir; değerli bir umudun da sesi olmaya her zamankinden daha güçlü biçimde devam etmektedir.

Başka türlü bir dünyanın ve yaşamın olanakları üzerine düşünme, mevcut düzene ve koşullara eleştirel bir gözle bakma ihtiyacıyla ütopya ve distopya konusuna odaklandığımız bu sayıda sizlere edebiyattan görsel sanatlara, felsefeden siyaset bilimine, medya sosyolojisinden tarihe uzanan disiplinler arası çeşitlilikteki yedi yazı ve bir söyleşi sunuyoruz.

Uluslararası düzeyde ütopya çalışmalarıyla tanınan Emrah Atasoy, "Gelecek Tahayyülleri: Dünyada ve Türkiye'de Ütopya ve Distopya Çalışmaları" başlıklı yazısında, ütopya, distopya ve "ümitvar distopya" kavramlarıyla konuya giriş yaptıktan sonra, dünyada ve Türkiye'de bu alanda yürütülen akademik çalışmaları aktarıyor. Atasoy, alandaki temel yaklaşımları, araştırma eğilimlerini ve öne çıkan akademik oluşumları tanıtarak hem araştırmacılar hem de konuya ilgi duyan okurlar için yol gösterici bir çerçeve sunuyor.

"*Sürpriz Tanık*'ın Ütopik Evreninde Antroposentrik Eleştiriler" başlıklı çalışmasında Can Memiş, Erinc Seymen'in *Sürpriz Tanık* isimli serisine odaklanarak sanatçının insan merkezli ütopya anlatılarına yönelik eleştirel bir yaklaşım sunduğunu; seride doğa, teknoloji ve beden arasındaki sınırları muğlaklaştıran yeni

ilişkiseliklerin tartışmaya açıldığını ortaya koyuyor. Yazar bunu yaparken Türkiyeli çağdaş sanatçıların eserleriyle *Sürpriz Tanık* serisi arasında bağ kurarak, Türkiye güncel sanatında gelişen eleştirel görsel hattı takip ediyor ve antroposen tartışmaları etrafında bu görselliğin bir okumasını yapıyor.

“Ernst Bloch’ta Ütopya ve Ütopyanın İçkin-Eleştirisi: Felaketler, Savaşlar, Çoklu Krizler Çağında Distopyalaşan Bir Ütopya mı?” başlıklı makalesinde Ziya Dinçsoy, ütopya çalışmaları açısından önemli bir yeri olan Ernst Bloch’un umut ve ütopya kavramlarını inceliyor. Günümüzde halen üzerinde düşünülen bu kavramların olumlu ve olumsuz açılımlarını tarihsel, toplumsal ve politik bağlamları içerisinde değerlendiriyor.

“İlliberal Distopyanın Ütopya Olarak Sunulma Retoriğinde Erken Dönem Bir Bilim-Kurgu: *Kavanozdaki Adam*” başlıklı makalesinde Argun Abrek Canbolat, 1987 tarihli *Kavanozdaki Adam* dizisini bir ilk örnek olarak ele alıyor. Yazar metnin temsil ettiği ve retoriğini sunduğu anti-entelektüalizm ve anti-materyalizm ile açık bir illiberal savunu yaptığı iddiasını tartışmaya açarak yönetmen Mesut Uçakan’ın bakış açısının illiberal bir distopya resmettiğini savunuyor. Canbolat dizi anlatısının eklemlendiği söylemleri, geçmişten günümüze süregelen anti-hümanist ve illiberal retoriğin bir parçası olarak güncel tartışmalara bağlıyor.

“Donna Haraway’in Felsefesinde Simbiyotik Yoldaşlık Deneyimi Olarak Vombatlar” başlıklı çalışmasında İrem Usman Öztürk, Donna Haraway tarafından simbiyotik kavramının kullanılmasıyla dayanışma ağlarıyla örülü yeni bir dünyaya nasıl kapı aralanabileceğini tartışıyor. Patricia Piccini’nin sanatını ve vombatların yoldaş türler olarak ele alınmasını da çalışmasına çeşitli bağlantılarla eklemleyerek, dayanışma kavramının insan ve insan olmayan varlıklar arasındaki sınırlar ile sanat, bilim ve ekoloji arasındaki ilişkiler üzerinden incelenmesiyle farklı bir dünyanın mümkün olup olmadığını sorguluyor.

“Ütopya, Kıyamet, Devrim: Orta Çağ’da Binyılcılık Kılavuzluğunda Gelişen Başkaldırımlar, Ayaklanmalar ve Komünal Deneyimler” başlıklı yazısında Orçun Güzer, Orta Çağ Batı Avrupa’sında Binyılcılık doğrultusunda ortaya çıkan halk hareketlerini, ütöpk ve kıyametçi tahayyülün ilk örneklerinden biri olarak inceliyor. Eskatolojik folklor motiflerinin kapitalizmin erken aşamalarına yönelik halkın tepkisiyle birleşerek nasıl bir kolektif deneyime yol açtığını değerlendiriyor.

İlk örneklerinden günümüze ütopyaların toplumsal cinsiyet ayrımlarına göre nasıl biçimlendiğinin izini süren *Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası* (2016) adlı çalışması ile literatüre önemli bir katkı sağlayan Yasemin Temizarabacı Yıldırımaz, “Ekolojik Bir Ütopya İçin Çok mu Geç?” başlıklı yazısında, ekonomik büyüme vaadi uğruna tahrip edilen doğal kaynaklar, iklim krizi, enerji kaynakları sıkıntısı gibi ekolojik sorunlara karşı ekolojik ütopya örneklerinin teşvik ettiği sürdürülebilirlik, bireysel özgürlük ve doğayla uyumlu hayat tarzını serimliyor ve söz konusu ütopyaların egemen sistemlerin yol açtıkları eşitsizliklere, adaletsizliklere ve ekolojik krizlere karşı bir itiraz ve mücadele mevzi sunmakla kalmayıp reel düzlemde de uygulanabilirlik taşıdıklarını savunuyor.

Editörlerimizden Sinem Şahin Yeşil sinema eleştirmeni ve yazarı Mehmet Açar’la yaptığı söyleşide yazarın bilim kurgu edebiyatına yaptığı katkılara odaklanıyor, sorularıyla başta Siyah *Hatıralar Denizi* (2000) ve *Kayıp Hasta* (2017) olmak üzere yazarın çeşitli roman ve öykülerinin üretim süreçlerini, beslendiği kaynakları, bilim kurgu, ütopya ve distopya hakkındaki görüşlerini ve düşüncelerini okura sunuyor.

Keyifli okumalar dileriz.